

СУҒУРТАДА АХБОРОТ КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ ВА УЛАРДАН Фойдаланиш мезонлари

Давидова Дилноза Таджибаевна

Анджон машинасозлик институти “ИАТТ” мутахассислиги 2 -курс
магистранти

E-mail: d.davidova@mail.ru, tel:+998978350988

Abstract: *This article presents the insurance market in the Republic of Uzbekistan, its development trends, the use of information and communication technologies in this area and its significance.*

Калит сўзлар: суғурта бозори, ахборот коммуникациялари технологиялари, ахборот тизимлари, локал тармоқ.

Мақсади. Ҳозирги кунда мавжуд суғурта компаниялари фаолиятини таҳлил қилиш ва уни самарадорлигини оширишда замонавий ахборот-коммуникация технологияларнинг аҳамиятини тадқиқотлаш ҳамда улардан фойдаланиш мезонларини ўрганишдан иборатдир.

Усуллари. Республикамиз миқёсида мавжуд суғурта компаниялар фаолияти бўйича статистик усуллар, уларнинг тақослашдаги таҳлил усуллари, замонавий ахборот-коммуникация технологиялари ва интернет, улардан фойдаланиш ва баҳолаш усуллари ҳамда улардан фойдаланиш мезонлари.

Натижалари. Суғуртада ахборот-коммуникация технологияларни кенг қўллашда Интернет орқали дастурий маҳсулотларни сотиб олиб, улардан фойдаланиш механизмлари долзарб бўлиб қолмоқда. Компанияларда мижозлар дастурий маҳсулот, яъни автоматлаштирилган ахборот тизими билан веб-интерфейс орқали ишлашлари мумкин бўлиб, унда молиявий ресурслар анча тежалиб, компаниянинг юқори малакали АКТ мутахассислари билан бевосита алоқалар ҳам кенг йўлга қўйилади. Суғурта полисларининг сотилиш мониторинги, суғурта мукофоти ва қопламалари ҳисоб юритиш, суғурта шартномалари назоратини олиб бориш каби масалаларни АКТ асосида тартибга солиш ва уларни ҳал этиш, ушбу фаолиятнинг ахборот тизимларини шакллантиришда суғурта маълумотлари банки ва базаларини лойиҳалаштириш тартибини АКТ ёрдамида ишлаб чиқиш ҳамда уларнинг самарадорлигини баҳолаш усулларини такомиллаштириш масалаларини ҳал этилмоқда.

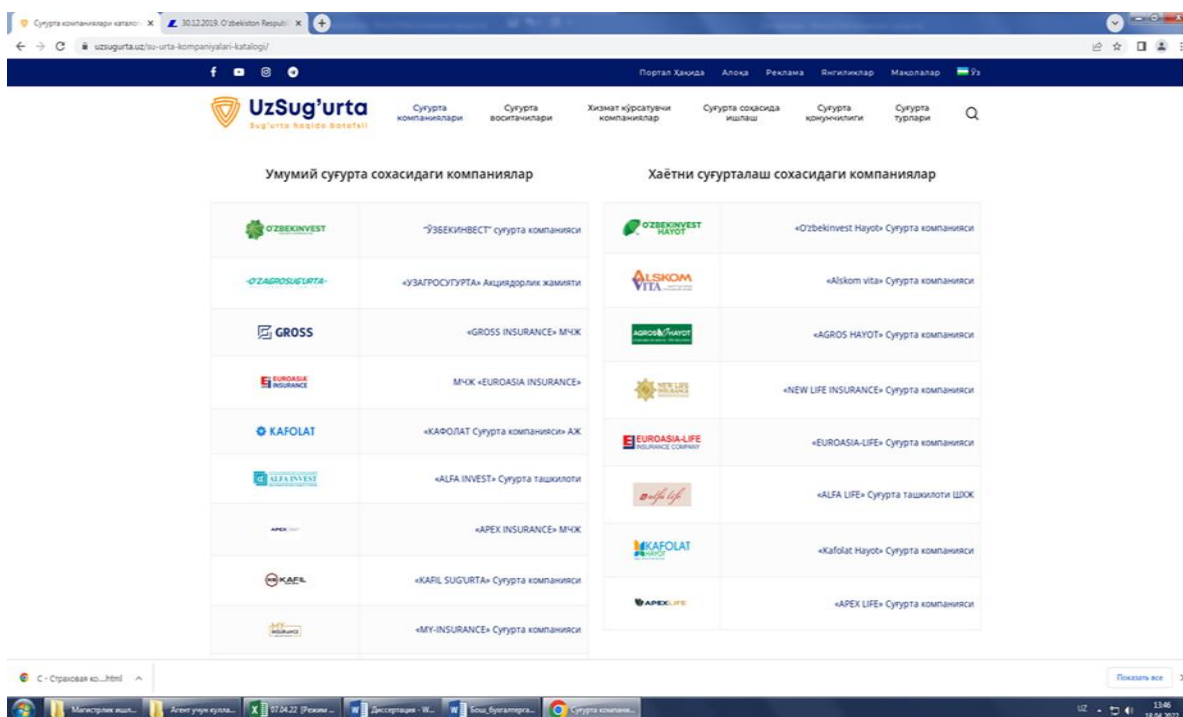
Хулоса. Ҳозирги вақтда сифатли бошқарувни амалга ошириш энг асосий масалалардан бири бўлиб қолмоқда. Бунинг учун ихтиёрий суғурта компанияси учун маълумотларни қайта ишлаш, таҳлил қилиш ва айна дамдаги даромад ва харажатлар ҳисобини, ходимлар мониторингини олиб бориш учун махсус ахборот тизими керак. Биз юқорида кўриб чиқилган замонавий АКТ имкониятларидан кенг фойдаланса натижага эриша оламиз ва бунинг учун ортиқча молиявий харажатлар талаб этилмайди.

Кириш

Суғурта бозорини ривожлантириш бозор иқтисодиёти инфратузилмасини шакллантиришнинг устувор йўналишларидан бири ҳисобланади.

Жаҳон амалиётидан келиб чиққан ҳолда суғурта компанияларининг ривожлантириш стратегиялари яратилмоқда. Суғурта фаолияти иқтисодий инфратузилманинг ажралмас қисми сифатида ижтимоий кафолатни таъминлайди ҳамда шартномавий мажбурият ва тарифлар орқали турли суғурта рискларидан огоҳ этиш негизда иқтисодиёт субъектлари манфаатларининг ҳимоясини ҳам ўз зиммасига олади. Суғурта муносабатлари, уларнинг ташкилий шаклларидан қатъий назар суғурта фондини яратиш ва ундан фойдаланиш жараёнидир[1-3].

Республикамиз миқёсида ҳозирги кунга келиб, 38 та суғурта компанияси самарали фаолият юритмоқда ва улардан базилари қуйидаги 1-расмда аксини топган.

1-расм. Ўзбекистонда фаолият юритаётган Суғурта Компаниялари

Замонавий ахборот-коммуникация технологиялари (АКТ) тўпланган ахборот маҳсулотларини кишиларига тезкор суръатда етказиб, сермеҳнатлик даражасини пасайтирган ҳолда мавжуд муаммоларни ҳал этиш учун кенг имкониятлар яратиб бермоқда. Шунинг учун ҳам АКТни иқтисодиётнинг барча тармоқларида самарали қўллаш мамлакатни технологик ва иқтисодиёт жиҳатидан ривожлантиришни ифодаловчи кўрсаткич бўлиб хизмат қилмоқда.

Ҳозирги кунда суғурта фаолиятини такомиллаштиришни АКТсиз тасаввур қилиб бўлмайди. Ўзбекистонда онлайн-суғуртанинг ривожланиб бориши истиқболли аҳамиятга эга бўлиб, бу истиқбол суғурта хизматлари бозори ҳажмининг катталиги ва бозорнинг салоҳиятли иштирокчиси бўлган мижозга мулоқот қилиши учун телефон рақамларини қолдириш, e-mail анкеталарини тўлдириш таклифи бўлган offline тартибидаги харидларни амалга оширишни таклиф қилиш имкониятлари мавжуд бўлган сайтларга эга бўлиб бораётганлиги билан боғлиқ.

Интернет ва АКТ жаҳон бозорига чиқишнинг асосий воситаси ҳисобланиб, шу боис ҳам келгусида суғурта тизимининг муваффақияти ахборот ва Интернетдан келгусида қай даражада фойдаланишимизга боғлиқ.

Усуллари.

Бугинги кунда республикаимиз миқёсида мавжуд суғурта компаниялар фаолияти бўйича статистик маълумотлар йиғилган ва уларни таққослаш йўли билан таҳлил қилинганда уларда ахборот-коммуникация технологиялари ва интернетдан фойдаланиш ва баҳолаш мезонлари тўлиқ ўрганилмаган[4-5].

Компанияда муаммоларини муваффақиятли ҳал қилиш, ишлар сифатини ошириш ва ушбу соҳани ривожлантиришнинг асосий омилларидан бўлиб АКТ асосида самарали бошқарув тизимини яратиш ва жорий қилиш ҳисобланади. Бунинг учун республикаимизда барча шарт–шароитлар кенг яратиб берилган. Ҳозирги кунда суғурта компанияларининг аксариятида локал ахборот тармоғига уланган биттадан ўнтагача автоматлаштирилган иш ўринларидан кенг фойдаланилмоқда.

Суғурта компанияларида АКТ функционал имкониятларидан кенг фойдаланиш ҳисобланади. Шунинг учун ҳам АКТни суғурта компаниясида барча босқичларни билан муҳим узлуксиз ҳолда кўриб чиқиш керак бўлади. Амалиёт кўрсатмоқдаки, технологияларнинг ривожланиши компанияда иш юритишга жиддий таъсир кўрсатиб ва полислар сотилишда камчиликларга йўл қўйилиб, АКТни кенг жорий қилганларга қўшимча рақобат устунликларини бермоқда. АКТни қўллаш компания тўғрисидаги катта ҳажмдаги маълумот ва

ахборотларга тезкор кириш, уларни баҳолаш, қайта ишлаш ва тақдим қилишга кенг имконият яратиб беради.

Натижалар

Амалиёт кўрсатмоқдаки[4-8], суғурта компаниялари фаолиятида АКТдан фойдаланишда қуйидаги муаммолар долзарблигича қолмоқда:

а) суғурта компаниялари бўлимлари ўртасидаги ҳужжатлар алмашинуви аксарият ҳолларда қоғоз кўринишида бўлиб, кўпгина қарор қилиш жараёнларини секинлаштирмоқда. Бундан ташқари ушбу жараёнларида фойдаланилувчи қоғозларга қилинадиган ҳаражатлар кундан-кунга ортиб бормоқда. Шунинг учун ҳам ушбу жараёнларда АКТ функционал имкониятларидан кенг фойдаланиш талаб қилинмоқда;

б) бозор талабларидан келиб чиққан ҳолда жисмоний ва юридик шахслар учун АКТлар асосида суғурта хизматларининг янги турларини таклиф қилиш талаб этилмоқда;

в) бахтсиз йўл ҳодисаси рўй берган ҳолда масофадан туриб, ушбу ҳолатга баҳо бериш АКТнинг функционал имкониятларидан кенг фойдаланиш талаб қилинмоқда;

г) хорижий мамлакатлардан туриб суғурта полисини буюртма қилиш ва уни Ўзбекистон ҳудудига келганда электрон почта орқали қабул қилиш талаб қилинмоқда;

д) суғурта полиси сотилган вақтда жуда кўп ҳатоликлар ва коррупцияга дуч келинмоқда;

е) компанияда ҳудудлараро ҳужжатлар алмашилиши қисқа вақт мобайнида камайтиришни талаб этмоқда;

ж) компанияда АКТдан қисман фойдаланилади, асосан ҳисоб операциялари ва бухгалтерия ҳисоботларини юритишни автоматлаштириш учун;

з) компания фаолиятидаги мақсадларнинг ҳамма вақт ҳам аниқ эмаслиги;

и) бошқарув усуллари самарадорлигининг пастлиги, реал ҳолат ва риск омилларини инобатга олмай туриб интуитив равишда асоссиз бошқарув қарорлари қабул қилиниши.

Суғурта компанияларида АКТдан самарали фойдаланишда ривожланган давлатларнинг ўртасида катта тафовутлар мавжудлиги кўзга ташланмоқда. Ғарб давлатларида анчадан бери мижозларнинг талабини ҳисобга олиш, мижозлар билан ўзаро муносабатларни доимий равишда таҳлил қилиш асосидаги менежментга комплекс ёндашув тизими ҳисобланмиш CRM (Customer Relation ships Management) мижозлар билан ўзаро муносабатларни

бошқариш ахборот тизимлари кенг қўлланилмоқда. Европа Иттифоқи давлатларида Интернетни кенг қўллаётган суғурта компаниялар сони доимий равишда ортиб бормоқда. Бундан ташқари Интернет орқали суғурта тўловлари сони ҳам ортмоқда.

Ахборот тизимларини лойиҳалаштириш, ишлаб чиқиш ва жорий қилиш билан шуғуланувчи ғарбий компанияларида олдин йирик ташкилотлар имкониятига мос келувчи янги хизматлар тақдим этилмоқда.

Ҳозирги кунга келиб, суғурта компанияси ўз бошқарувида ғарбда ёки ўзимизда ишлаб чиқарилган ахборот тизимларидан кенг фойдалана бошланди.

Локал ахборот тизим остиларини компания томонидан жорий қилишда уларни битта ягона тизимга бирлаштириш ва бошқаришда қуйидаги бир қатор муаммолар вужудга келмоқда:

1. Компанияда турли бўлимлари учун мўлжалланган бир нечта локал ахборот тизимлари иш фаолиятини юритиш субъектларга қиммат тушади, ахборотларнинг аниқлиги ва долзарблигини пасайтиради, зарур маълумотларни излаб топишни қийинлаштиради.

2. Компания раҳбарига ўзаро бир-бири билан боғлиқ бўлмаган тартиблашмаган, долзарб бўлмаган ахборотлар оқими билан ишлашга тўғри келади. Бундай ахборотлар ҳажмининг ортиб бориш уларнинг ҳисоби, таҳлили ва улар асосида тезкор бошқарув қарорларини қабул қилиш борасида янги муаммоларни вужудга келтиради.

3. Кўпгина фойдаланилаётган дастурий маҳсулотларда электрон олиб бориш воситалари умуман мавжуд эмас.

Суғурта компаниясида ахборот тизимларига бўлган яна бир талаб унинг қарорлар қабул қилишдаги тезкорлиги ва ишлаш тезлигидир. Шунинг учун ҳам суғурта компаниясида талабни ўзгартиришни талаб қилувчи ахборот тизимлари қизиқтиради ва улар мавжуд ҳамда истиқболдаги янги жараёнларга тез мослашувчи бўлиши керак. Суғурта компанияда АКТдан фойдаланишда юқорида келтирилган қайси йўналишни танлаш борасида унинг стратегияси, мавжуд молиявий ресурслари ва техник жиҳатдан таъминланганлик омилларига боғлиқ бўлиб, замонавий инновацияга асосланган технологияларсиз уларнинг келажагини тасаввур қилиш мушкул.

Лекин, шунга қарамай, АКТдан фойдаланиш даражаси ҳали ҳам унчалик юқори бўлмаяпти. Бунга фикримизча, компания раҳбарларининг АКТдан олиниши мумкин бўлган иқтисодий самарадорликдан беҳабарлиги ҳамма вақт ҳам малакали мутахассисларнинг жалб қилинмаслиги коммуникация

воситаларининг узоқ ҳудудларга тўлиқ етиб бормагалиги каби омиллар таъсир қилмоқда. Ривожланган давлатлар компания субъектлари томонидан самарали фойдаланиб келаётган ахборот тизимларини қўлламаслик улар нархининг юқорилиги билан ифодаланади. Шунинг учун ҳам мавжуд инфратузилмадан келиб чиққан ҳолда АКТдан кенг кўламда фойдаланишни йўлга қўйиш талаб қилинади.

АКТни кенг қўллашда Интернет орқали дастурий маҳсулотларни сотиб олиб, улардан фойдаланиш механизмлари долзарб бўлиб қолмоқда. Бундан ташқари ушбу йўналиш суғурта компаниясида АКТ мутахассисларининг етишмаслиги муносабати билан ҳам муҳим ҳисобланади. Компанияда кўплаб дастурий маҳсулот АКТ компаниянинг серверига жойлаштирилган ахборот тизими билан ишлайди. Ундан мижозлар дастурий маҳсулот, яъни автоматлаштирилган ахборот тизими билан веб-интерфейс орқали ишлашлари мумкин бўлиб, унда молиявий ресурслар анча тежалиб, компаниянинг юқори малакали АКТ мутахассислари билан бевосита алоқалар ҳам кенг йўлга қўйилади.

Суғурта ахбороти ўзига хос товар ва ахборотлар олди-соттисида савдо объекти бўлиб ахборотларга эгалик қилиш ҳуқуқи эмас, балки фақат улардан фойдаланиш ҳуқуқи хизмат қилади. Ушбу ҳолатда ахборотларга интеллектуал мулк деб қараш лозим.

Ҳозирги кунда суғурта фаолиятининг функционал масалалари, яъни суғурта полисларининг сотилиш мониторинги, суғурта мукофоти ва қопламалари ҳисоб юритиш, суғурта шартномалари назоратини олиб бориш каби масалаларни АКТ асосида тартибга солиш ва уларни ҳал этиш, ушбу фаолиятнинг ахборот тизимларини шакллантиришда суғурта маълумотлари банки ва базаларини лойиҳалаштириш тартибини АКТ ёрдамида ишлаб чиқиш ҳамда уларнинг самарадорлигини баҳолаш усулларини такомиллаштириш масалаларини ҳал этиш борасида Microsoft, Oracle, Sun, IBM ва шу каби жаҳоннинг йирик компаниялари ҳам иш олиб бормоқда.

Хулоса

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, суғурта компаниясида жуда катта ҳажмдаги ва мураккаб маълумотлар базаси билан иш олиб борилиш сабаблари, кўп ҳолатларда суғурта ахборот тизимларидан жуда эҳтиёткорлик билан фойдаланилади. Компания ахборот технологиялари инфратузилмасида биттагина оддий хато компания бошқарувида камчиликлар келтириб чиқариши ва ҳатто компаниянинг бозордан чиқиб кетишига ҳам сабаб бўлиши мумкин. Ҳозирги вақтда сифатли бошқарувни амалга ошириш энг асосий

масалалардан бири бўлиб қолмоқда. Бунинг учун ихтиёрий суғурта компанияси учун маълумотларни қайта ишлаш, таҳлил қилиш ва айна дамдаги даромад ва харажатлар ҳисобини, ходимлар мониторингини олиб бориш учун махсус ахборот тизими керак. Биз юқорида кўриб чиқилган замонавий АКТ имкониятларидан кенг фойдаланса натижага эриша оламиз ва бунинг учун ортиқча молиявий харажатлар талаб этилмайди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Amy Newell, (2002), Online Insurance Industry Enjoys Net Gains, Banking Technology News, February 2002
2. Лузин В.П. Информационно-технические основы создания системы управления крупными рисками в страховой компании. – М.: БУКВИЦА, 2000.
3. Базанов В.М.. Выбор стратегии автоматизации страховой деятельности, // Страховое дело, № 5, 2004.
4. “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. № 1, январь-февраль, 2018 йил1/2018 (№ 00033) www.iqtisodiyot.uz 9
5. Рўзиев А.О. Суғурта фаолиятида ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш жараёнларини такомиллаштириш.: Ном. дис. иқт. фан. - Тошкент: ТМИ, 2012.
6. Сахирова Н.П. Страхование: учеб.пособие. – М.: ПРОСПЕКТ, 2007, 732 с.
7. Axborot texnologiyalari / M. Aripov, B. Begalov, U. Begimqulov, M. Mamarajabov. – T.: Noshir, 2009.-368 b.
8. Alimov R.X., Begalov B.A., Yulchiyeva G.T, Alishov Sh. Iqtisodiyotda axborot texnologiyalari. O'quv qo'llanma. – T.: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyot, 2005.- 184 b.

